

FECESKEPOFÁJÚ BIRKATENYÉSZETÜNK
AZ ÁLLOMÁNY RÖVID TÖRTÉNETE ÉS LEÍRÁSA

A Vadócok

2014 nyarán került a MÖF-EKI csólyospálosi Tájbirtokára¹ két *fecskepofájú jerke*, Telek András majsai gimnáziumi tanár alsócsólyosi tanyájáról. Mindkettő *elvileg "tisza merinó" anyaági felmenői* szintén jerke korukban, 2006 végén érkeztek *Tarcalról* a Dél-Alföldre, Dr. Nagy Péter zombói jegyzővel, aki azokat egy *Takta-közi* (Zemplén megyei) családtól kapta, s itt Telekéknek ajándékozta.

A hozzánk került két barileányzó 2014-15 enyhe telét már nálunk töltötte, túlnyomórészt legelészve a hómentes kertrészen, abban a hullámpala gunyhóban lakozva, melyet ebből a barátságatlan, de nagy mennyiségben örökölt anyagból nekik készítettem a tanyatelken átvezető semlyékút udvari szakasza meg a Kondász-mezsgye közti, lekerített területen:

A jerkék az előző helyükön az anyákkal együtt a hátsó udvar lakói- és rendbentartóiként csak messziről láttak embert. Szénát és vizet kaptak, s nevet is, de *emberközelséget* nem nagyon. A női nevek minálunk elfelejtődtek, de maradt az állatok *félénksége* és *idegenkedése* mindattól, amivel itt találkoztak: a nagy, fehér *tanyaőr Kuvasztól*, amelyet mi „Rémusz”-nak hívtunk, s az emberektől: *tőlünk* és a gyakori *vendégektől*, akik mindannyian kíváncsian szemléltük és szölongattuk őket. Ők ilyenkor igyekeztek mennél messzebbre kerülni. Kézen fekvő volt hát, hogy „Vadóc” legyen az új nevük. A nagyobbé „*Nagy.Vadóc*”, a kisebbé „*Kis-Vadóc*”.

Esetükben is csínján kell bánni a "*tisza merinó*" felmenőkkel, mert a *Takta-köz* a Duna-Tisza-közhez hasonlóan *ősi ártéri terület*, amelynek *állattartása még archaikusabb* jegyeket mutat, mint a mi tájunk. Gondoljunk azokra a szakirodalmi közlésekre, melyek a török idők utáni *juhajtaváltás* kiinduló pontjairól és NY-K-i irányú terjedéséről, körülményeiről szólnak, utalva arra, hogy a keletibb magyar területeken lassabb és késeibb a merinó térhódítása.

A *Takta-közbe* a nyugati és dél-alföldi magyar tájakról elkerült merinófajtának ugyanaz a *kísérletező paraszti állattartás* lett a fajtaközege, mely *minden kipróbált és bevált tenyésztési eredményéhez szívesen ragaszkodott*. Ez az új fajtákat nem "*tisztán*", hanem a maga *tájhonos vagy tájilag sokszoros adaptációkkal bővített fajtaalapjaiba keresztezve* fogadta be. Emiatt bármely itteni merinó küllemű állatban benne van az *egész alföldi fajtaösszlet*.

A *Takta-köz* esetében az *észak-alföldi magyar paraszti juhajták és tenyésztési hagyományok genetikai nyomai* mellett – az *Északi Középhegység, Kárpátalja, Partium* és *Erdély* közelsége miatt – a Dél-Alföldnél is inkább kell számolni a *hegyvidéki juhajták* fokozott történelmi jelenlétével, a *purzsa* s más "*tarkaképu*", "*foltos*" juhajták meglétével a genetikai alapokban.

¹ A Nagy Gergely tulajdonát képező 36 hektáros tanyabirtok 2008-tól 2021-ig a Magyar Ökoszociális Fórum használatában volt *fenntartható modellbirtokként*, MÖF-EKI Tájbirtok néven.

Így nincs mit csodálkozni azon, hogy Takta-közi "merinók" bárányaiban, hol gyengébben, hol erősebben, nyilván nem kizárólag a *helyi kosok* képviselte *csólyospálosi fajtaközegek* hatására, megjelentek a *fecskefajú jegyek*. Ezek a Tájbirtokra került két toklyón is jól kifejeződnek. Közülük alább a "*Nagy-Vadóc*" nevű fecskefajú anyát mutatjuk be:

Nagy-Vadóc a nyáj egyik legmarkánsabb anyaállata. Mára ugyan már „nyanyakorba serdült”, de *egyedi története, tartózkodó kedvessége, értelmessége* miatt ragaszkodunk hozzá. Évente egy-két barit ollóztott. Ezek valamennyien *kifestőkönyvbe való, gyönyörű jószágok* voltak, s ő a leggondosabb anyjuk. *Kicsinyei egytől-egyig fecskefajúak* lettek, noha az elsők apja az a *Behemót* nevű, pörgeszarvú *merinó kos* volt, amely a nyájbővítés 3. ütemében, 2015 őszén került hozzánk pár, ugyancsak „színmerinó” anyával Hódmezővásárhelyről, paraszti tartásból. *Merinó külleme* alatt nyilván ő is a *Dél-Alföld történelmi fajtaösszletét* hordozta. Alább *Nagy-Vadóc* egyik felnőtt lánya:

A Tájbirtokra 2014-ben átkerült másik jerke – *Nagy-Vadóc* testvére – *Kis-Vadóc* hasonlóan félénk volt, mint a nénje, de csenevészebb, talán beteges is. „*Girhes*”, ahogy errefelé nevezik a *gyöngye* állatot. *Nagy Lajosnak*, a környék neves juhászának köszönhető, hogy felnőhetett. A

tájfajtánál karcsúbb, kisebb termetű, de klasszikusan *szép fecskepofájú anyaállat* lett belőle. Az alábbi kép 2018 tavaszán készült róla, miután 2017. decemberében először ellett, azonnal kettőt. Gondos, aggodalmaskodó anyuka lett, aki gyakran bégette magához kicsinyeit az aprók vidáman ficáncoló falkájából egy kis tejecskére. Meglehető, *a jó anya ösztönével* érezte, hogy *gyakran kell szoptatnia*, mert nincs elég teje. A szoptatásba a jó legelő, a szénázás meg a száraz lucerna és a rozsbrak ellenére is belesoványott:

Két jerekéskéjén a *fecskepofájúság két eltérő mintája* dominált. Apjuk már az a *Dönci nevű fecskepofájú kos* volt, amelyért Behemótot elcseréltük. Róluk majd a Dönciről szóló rész végén mutatok fényképet.

A Balla-nyáj

Az alapállományt a két Vadóc után 2015 áprilisában építettük tovább egy Kiskunfélegyháza-külterületi nyáj megvásárlásával. *Gazdasszonyáról* neveztük el *Balla-nyájnak*. Kos nem volt hozzájuk. *14 vemhes anyajuhból* és *3 kosbárányból* állt. A kis kezes nyájat én első látásra megszerettem. Gergőnek a néhány feketepofájú anya meg a kiskosok miatt nem föltétlenül nyerte meg a tetszését. A kínálati árakkal való összevetés meg a nyáj szelíd, emberhez és sokféle állathoz szokott volta azonban végleg meggyőzött mindenkit. Rémuszék nagy izgalommal fogadták a jövevényeket. Gergővel megmagasítottuk a kapu előtti rekesztéket, de egyébként hagytuk barátkozni a jószágokat.

A birkák is kíváncsiak voltak a nagyhangú kutyákra. Időnként kivált a mohón legelő nyájból egy-egy anyajuh, és kötetlenül összeszaglászódott a rácsnál a kutyákkal, majd visszaballagott legelni a többihez. A mi két barink és a jövevények közti barátkozás ennél nehézkesebben ment. A kezdeményezők itt is a sokféle állathoz és emberhez szokott jövevények voltak. Igyekeztek összeszaglászódni előlről-hátulról a barijainkkal is, de azok eleinte elfutottak. Ilyenkor majdnem az egész nyáj futva követte őket, mert mintegy *"hazai pályás" vezéreknek tekintették a Vadócokat*.

Így aztán a jövevények eredeti vezérnyanyója maradt hivatalában. Ő volt az, aki Gergőt is levette a lábáról. Amikor ui. nyájnézőben voltunk a Balla-tanyán, ez az anyajuh abba hagyta a szénázást, és sallangmentesen Gergőhöz ballagott, sliccen szagolta, majd komótosan visszatért a többiekhez, mint aki már mindent tud.

A Balla-nyáj összetétele tükrözte azt a *két fajtacsoportot*, amelynek mai genetikai öröksége a Dél-Alföldön *legfőbb forrása a fecskepofájúságnak*. Ez egyfelől a XVIII. század második felében erre a tájra behozott *merinó*. Másfelől az akkor itt már rég honos *cigája*. Mindkettő magába szívtá a táj *korabeli és korábbi magyar juhajtáinak genetikai elemeit*, ezért kereszteződéseikből a fecskepofájúságnak olyan változatai „bújnak elő”, melyek *a fajtaösszlet bármely korábbi magyar tájfajtájának jegyeire* üthetnek vissza. Az egészséges, szép jegyek mellett ez a fecskepofájú tájfajta hatalmas értéke.

A Balla-nyájban a két táji alapfajta egyedei mellett volt egy *harmadik csoport*, néhány *kifejezetten fecskepofájú fajtajegyeket* viselő anyaállat is. Ez nagyban hozzájárult ahhoz, hogy épp ezt a nyájat szemeltük ki megvételre.

Süli

A legmarkánsabb anyaállataink egyike volt. Ugyanonnan került a nyájba, ahonnan a két Vadóc, *bizonyal esztétikai okokból*. A küllemében magam se leltem szemernyi szépséget se: termete nem arányos, lábai rövidek. A többiekénél kissé laposabb homlokú fején a szemek a szokásosnál távolabb ültek egymástól. Rajta a két fül nem lefele csüngött vagy fölfelé állt, mint az átlagos birkánál, hanem vízszintesen, kissé előre fordulva. Ezeket is mintha rövidebbre szabta volna a Teremtő. A gyapja hosszabbszálú a többiekénél, borzasabb, bolyhos végű. Vastag, egyenes orrát fáradhatatlanul előretartja rövid, merev tartású nyakán. Pofaszőrzetében *enyhe vörhenyesség*, szája fölött és két térdén *kávébarna folt*. Afféle megtúrt kategóriaként igyekszik elvegyülni a nyájban. Az alábbi kép se róla készült, hanem a nyájról. A többieket le kellett vágnom előle, hogy ő kerüljön az élre, ahová sohasem állt:

Mégis megkedveltem. A korát nem tudtam, de már nem lehetett fiatal. Sosem bizalmaskodott, Nagyon *kedves, intelligens, nyugodt állat* volt. Szólításra megállt, s jellegzetes *mélyhangú, rövid, szinte böffenés-szerű bégetéssel* válaszolt. Gergő a fejtartásáról meg hosszan előre nyújtott orráról találta ki, hogy *„Olyan, mint egy hangyász-sül!”* Ez aztán rövid, becéző formában *névként* is rajtamaradt. Bennem mindig valahogy *rackás, ősbirkás* benyomást

keltett. Élete utolsó évében még két gyönyörűsége barikát szült. Ez sem akármilyen történet. Gazdálkodási naplómban² a következő fényképes följegyzés van erről:

Sülők

2020. február 19-én a tanyabejárón befelé hajtv a kocsiablakon át pillantottam meg a belső tanyaparlagon heverni Sülit, miközben a nyáj csak most indult befelé a nyomunkban, ahogy megjelenésünkkor szokta. Süli egyedül volt, legalábbis távolról úgy látszott. Közelebről azonban egy *pici barifej* tűnt föl mellette:

Fényképezve közelítettem feléjük, amikor Süli az éppen ollózott anyák féltő előrelátásával fölállt, hogy csemetéjét biztonságba helyezze „az embertől”, akiben egyébként bízott, de ez most „*más eset*”. Ekkor tűnt föl az anya túloldalán, egy vakondtúrás mögött a másik barika is:

Közben megérkezett a nyáj, és Süli megkísérelt elvegyülni benne a gyerekeivel. Ez persze nekem is könnyebb volt, a többiek ui. nemcsak rejtették őket, hanem akadályozták is. Az

² *Gazdálkodási naplóm* teljes anyaga, melynek írásos és fotódokumentumaira e tanulmány egésze épül, a Magyar Ökoszociális Fórum (MÖF-EKI) Archivumának „Tájbirtok” könyvtárában található. Kiskunmajsa, MÖF-székhely.

egyiket, a *kiskost* némi fogócskázás után elcsíptem. Valószínűleg az éjjel, vagy akár már tegnap délután megszülethettek, mert a *kosocska* ügyesen pucolt előlem. Úgy kellett ellökjem, hogy leparkoljon. Ezzel megvolt a némi ellenőrzés is. Ép bariösztönnel azonnal megadta magát, és ezzel *szinte teljeskörűen tanulmányozhatóvá tette fajtajegyeit*:

A másik *jerkécske* volt. Ennek az anyja mellett sikerült elkapnom a jobb hátsó lábát. Nagyjából *egyforma méretű* volt a két pici állat, bár nem is olyan picikék, ahhoz képest, hogy ketten voltak az anyjuk hasában. Igaz, Süli igen természetesre hasasodott velük. Anyaként eddig külön nem tudtam megfigyelni. Most, hogy két kicsinye lett, s azok több héttel fiatalabbak is a többi baritól, könnyebb dolgom lesz. Ez a jerkéje:

Annyi már most feltűnő, hogy Süli nagyon kedves, *gyermekreit féltő anyuka*. Szakadatlan szemmel tartja a kicsiket, ha veszélyt észlel (Vigyázat, jön a gazda!), azonnal, aggodalmasan *maga mellé nyögdősi* őket, és az orrát hol egyikken, hol másikon tartva mutatja a közeledőnek: „Ezeket ne bántsá, ezek az enyimek!”

Amikor délután kibocsátottam a nyáját a Kis-szigeti parlagra, ők voltak a sereghajtók. Süli egyébként se tartozik a falánk birkák társaságába, akik a mezőre az első csapattal száguldanak ki. *Ő máskor is inkább a hátsó harmaddal tartott*, különösen az utóbbi időben, amikor a kis utasok amúgy sem engedték nagyon ficáncolni. Most csak kényelmesen baktattak mellette, Süli alkalmazkodott a tempójukhoz.

A jerkécske szépen, egyenletesen, kellő közelséget őrizve haladt az anyja mellett, a kosocska azonban a tanyaút-töltés fölött átvezető kapuspirálnál leakadt, és tanácstalan bégetésbe, futkorászásba kezdett. Így előbb becsuktam a kis-szigeti kaput, visszamentem a bariért, utána hoztam az anyjának. Süli – mintegy azonosításul – *beleszagolt a nyakába*, s megnyugodva vonult át gyerekeivel az újra nyíló kapun, a többi után.

Befelé ugyanez ismétlődött. Megint ők voltak az utolsók, messze lemaradva a többitől, akik már kintről megneszelték, hogy rozs került az abrakoló vályúdba, ezért a kaputól vágtaiba csaptak. Süli is tudta, mi a rozs. *Ő* azonban nem hagyta hátra a kicsinyeit, mint nemegy frissbáránys anyja teszi, hanem velük bandukolt szép, komótosan.

Gondoltam, itt az alkalom, hogy ollózása tiszteletére *külön erősítést* kapjon. Egy vödörbe jó *adag rozsot* öntöttem, és eléje futottam. Meglepetésemre azonban *nem jött elém*, és nem esett neki mohón az abraknak, hanem *levezette az útról a báránykákat*, és *engem kikerülve* tartott velük az ól felé.

Feleségemet megkértem, hogy a sózó vályúba öntsön neki rozsot, és próbáljuk odaterelni, de egyre csak azon mesterkedett, hogy kikerüljön minket a kicsikkel. Végül én engedtem a huszonegyből, s hagytam, hogy bevigye a gyerekeket az ólba. *Ő tudja*, miért.

Süli a kis kossal mindjárt be is ment a legbelső, legvédettebb helyre. A *kisjerke* azonban kívül maradt, az ajtó mellett, és leheveredett. A kívül maradás a *kíváncsiságának* lehetett a jele. *Ő életrevalóbbnak, értelmesebbnek, fürgébbnek* is tűnik a fitestvérénél. Valószínűleg azért is pihent le mindjárt, mert odakint a legelőn is *ő* volt a mozgékonyabb.

Süliben mint egyedben a cigájás, ill. merinós jegytúlsúlyú anyabirkáinkhoz képest *ősi, helyi fajtajegyek tömegét* sejtettem. Neki magának is van némi *fecskepofájú foltja a szája táján*. *Előre nyújtott nyakán laposabb fejet* hord. A többi járás közben, különösen pedig futásban fölfelé tartja a nyakát, az övétől elütő fejet pedig emelten, orral kissé lefelé szegve hordja.

Süli ázsaiasan metszett *szeme kisebb* a többiekénél. Farka rövidebb az átlagos birkafaroknál. Lábai rövidebbek. *Barikái klasszikusan szép fecskepofák*. Ez *apjuk és nagyapjuk vérvonala*, mely szerencsésen találkozhatott *Süli különleges génállományával*. A jerke egyenesen gyönyörű. Órany csizmát hord mind a négy lábán, térdig. Körmei takaros feketék. Szép anyaállat válhat belőle.

Behemót, a vásárhelyi merinó kos

2015. május 5-én Gergővel Hódmezővásárhelyre indultunk elhozni azt az egyelőre nem pontosított számú merinó juhot, amelyre egy ideje telefonon alkudoztunk Zsarkó Imrével, sokáig latolgatva a látogatást a Balla-nyáj megvétele után is. Gergő interneten túrta ki ennek a 11 db-os, kosos állománynak a létét, amelyet 320.000 Ft-ra tartottak. Az alkudozás eleinte ellenajánlat nélkül folyt a vásárhelyi árszámítási mód körül, mivel ők *kilóra* akarták eladni az állatokat (450 Ft/kiló), s a bárányokat is külön "személynek" vették. Mi a kiskunsági elvhez szoktunk, amely szerint *a szopós birka az anyjával egynek számít*.

A múlt hét aztán fordulatot hozott. Gergővel kocsiba ültünk, és meglátogattuk a nyáját. Kiderült, hogy mi az ifjabbik Zsarkó Imrével tárgyaltunk telefonon, aki egy nagy darab,

nagyon kedves, mackós parasztfiatal volt, aki édesapjával gazdálkodik 26 hektár szántón, Vásárhely makai peremén. Itt van a "gépállomásuk" is, a földjeik közelében. Ennek *kerített telkét tartja karban a nyáj*, amelyet most vagy megritkítani, vagy egészében eladni szándékoznak.

Első meglepetésünk *az állatok hatalmas mérete* volt. Különösen a kos nyugözött le bennünket. Óriási, „Szentelen³”-t idéző, csavaros szarvú, nyugodt, szelíd állat volt. Az anyák is kedves, kíváncsi, tiszta arcú jószágok, bár a körmük elnőtt, még nyíratlan az egész nyáj. Amúgy hamar kiderült, hogy a legelésen kívül egyéb célja nem is volt ittlétüknek, nem voltak törzskönyvezve, de orvosi kezelés sem igen jutott nekik. Gergővel gondolkodóba estünk. Neki megtetszettek ezek a "keményföldi" állatok, nekem úgy tűnt, hogy egyiknek-másiknak fáj a lába, ami a nagy test meg a kemény föld együtthatásaként nem is lett volna csoda. Így aztán nem is tettünk ajánlatot, csak azt kérdeztük meg, hogy mi lenne az ára az egész nyájnak, ha mindet vinnénk, kosostul, nagyobb és kisebb bárányostul.

Erre már nagyon hamar, meglepően kedvező ajánlatot kaptunk, amely már igen messze volt az eredeti elképzeléstől (190.000 Ft.). Én azonban mégis halogattam a döntést, mert tartottam a kezeletlen állatoktól, s egyébként is volt köztük egy tőgyulladásos múltú anya, kiskosok meg a megtartásra szánt apaállat lányai, akikkel minddel kezdeni kellett volna valamit. Ilyen mellékes manőverekre meg nem volt kedvem, mert sok egyéb dolgunk is volt éppen.

Ezért azt javasoltam Gergőnek, hogy táncoljunk vissza a "mindent viszünk" elképzeléstől, és arra kérdezzünk rá, hogy milyen árakban gondolkodnának akkor, ha mi csak a tenyésztésre alkalmasakat válogatnánk ki magunknak. A kost 30.000-re, a szoptató anyákat 25.000-re, a már ollózott, de már báránytalan anyaállatokat 20.000 Ft-ra mondták. Erre már nem volt mit mondani, hiszen ez messze jobb ár volt annál, mint amit a Balla-nyájért fizettünk.

A szerződést a Balla-nyáj adásvételi je mintájára, kipontozva csináltuk meg és vittük magunkkal, majd koradélután nekivágtunk leponyvázott utánfutóval. A fiatal meg az idősebb Zsarkó várt minket. A birkákat beengedték a szénatárolóba, ahová addig tilos volt számukra a bejárás. Így nem is érezték a bezárást bezárásnak, és gyanútlanul, tele pofával habzsolták a tilos szénát, pedig a szabadban legelhettek is volna. Mikor megérkeztünk, ránk se hederítettek, amikor mi, idegenek is beleskelődtünk utánuk. Csak aztán az idősebb Zsarkó kihajtotta őket a kerített előtérbe, ahol legelébb is a szelíd képű kost halásztuk ki közülük. Mire a meglepetés teljessé vált volna, a kos mellé fölkerült az utánfutóra még két baritlan és két bárányos anyajuh. Kiegészítettük a hiányzó adatokkal a szerződést, fizettünk, majd az idősebb Zsarkó javaslatára *átszellőzővé alakított utánfutóval* visszaindultunk.

Az állomány jól utazott. A kutyák "kirakodáskori" alkalmatlankodását úgy előztük meg, hogy a kaputól távolabb álltunk meg a szállítmánnyal, az ebédjükkel előrementem, s bezártam őket. Gergő közben beállt az udvarba s a karámkapura tolatott. Mire a manőver a "finomszakaszba" jutott, már én is ott voltam. A két barika még most is hátul álldogált az anyjuk mögött, így őket szép egymásután kikapdostam és a karám fűvére tettem. Az egyik anya azonnal utánuk is ugrott, és heves, *vigasztaló szoptatásba* merültek a bárányával. A másik anyát kissé biztatni kellett, majd a kos lépett utánuk. A két baritlan anyajuh volt az utolsó landoló minálunk.

A *lágycsömök* legelő érzete a patáik alatt kellemes lehetett számukra, mert mindjárt a többi birka felé kezdtek tájékozódni, s anélkül, hogy tereltük volna őket, szépen áthúzódtak a birkaól körül lebzselő nyájhoz. *Érdeklődő összeszaglálódás* következett. A nyájból egyes lányokat különösen vonzott a kos, és a vonzalom a kosra is áterjedt. Csak hát ott volt az a

³ „Szentelen” (Sic!) volt a neve annak a 2000-es évek legelején Sági Lajos tanyateológus atyától kapott, óriás bakkecskénnek, amelynek *érdeklődő kedvességét, finom intelligenciáját* máig örzi családunk emlékezete.

fránya drótháló, mert mi egyelőre úgy döntöttünk, hogy a birkanyírás-körömvágás-orvosi kezelés megtörténteig *karanténban* tartjuk a jövevényeket. Ezért aztán éjszakára maradt a vágyakozás meg az egymás iránti érdeklődés, ámbár a Balla-nyájbeli lányok egy idő után többre becsülték a késő délutáni legelőkört a plátói viszonynál.

Kiengedtük a kutyákat is. Ők sem csaptak túlságos húhót. Lehet, hogy azért nem, mert a birka számukra nem "mienk" meg "idegen", hanem *csak birka* volt, amelyik érthetetlen módon nem a csontot, hanem a füvet szereti jobban, s amúgy is büdös jószág, amely felügyeletet igényel. Ügyelni azért mi is ügyeltünk, és a karámnak a legalacsonyabb kerítésrészei fölé még egy szál szögesdrótot húztunk, mert biztos, ami biztos. Hazafelé pedig előbb Nagy Lajost hívtuk fel, hogy lenne 5 db. nyírni és körmölni való. Ő szinte örömmel fogadta a hely azonosítása után a hírt, mert neki már Rákóczi szomszéd is szolt, hogy vett hét új birkát. Így már megéri ismét erre jönni a nyíróknak. De csak a jövő hét utáni héttel kecsegtetett bennünket. Ami a karantént illeti, azt szükségtelennek mondta. Á. Fúrús András új juhait is azonnal a nyájba csapják.

Koletics doktor csak annyit kérdezett, hogy van-e *csipás* a birkák közt. Ha nincs, akkor nem szükséges semmi kezelés most, nyugodtan engedjük össze az új állatokat a nyájjal. Mivel mindez már út közben hangzott el, maradtunk az éjjeli elkülönítés mellett, és úgy határoztunk, hogy holnaptól egybe eresztjük az állatokat. Majsán hazafelé menet megálltunk a központban, annál a Fő úti családnál, akiknél hónapokkal ezelőtt két vasvályú volt eladó. A gazda azzal állt elem a kapuban, hogy már bizományos eladásra a Rác-gazdaboltnak adta a vályúkat. Holnap reggel tehát arra kell menjek, amikor reggel Csólyosba indulok. Remélem, ez a kör is szerencsével zárul. Gergő mindenestre az otthoniaknak többször ellelkendezte, hogy *Behemót*-tal (közben ezt a nevet kapta tőlünk a kos) *új Szentelen* érkezett hozzánk.

Róla, sajnos csupán egyetlen – meglehetősen kompromittáló – fénykép maradt. Az, amely meztelenül mutatja birkanyírásakor, lecsupasztva, földre teperve. Ám ez a helyzet kiválóan tanulmányozhatóvá teszi fajtajegyeit, *pödrött szarvától, világos bőrén át szürkésfehér körmeiig*. Ezért itt közlöm ezt a képet, amelybe Behemót tokája táján "belelóg" az egyik feketepofájú anya csülke is, élesen elütő, feketés-sötétszürke, tömör körmökkel:

Szegény Behemót sorsára jellemző, hogy egy ennél sokkal jobb fotójára már csak 2018. január derekán akadtam, éppen a *Fecskepofájú-tanulmányom* írása közben, fényképanyagot keresgélve a számítógépen. 2015.11.23-án készült, fél évvel azután, hogy Vásárhelyről hozzánk került. Jellemző a helyzet is: a "*lányok*" egy része már ott tolong a Kis-szigeti semlyékkapu előtt, a többiek, mint az *árnyék*, követik az Embert. Behemót a sietséget helytelenítve a két csoport között áll, és néz vissza rám okos pofájával: "*Gazda, látod, hogy ezekkel mennyire nem lehet bírni?!...*":

Dönci

Az *eredeti neve* más volt. Pontosabban mind a nálunk kapott "eredeti" neve, mind az előző gazdájánál kapott "még eredetibb" neve is. Amikor 2016. 08. 23-án megfogalmaztam a "Falusi Hírnök" számára azt a hirdetést, hogy "*Szép, szelíd, negyedik éves, kiváló merinó kost eladok vagy másikra cserélek*", el se tudtam képzelni, hogy a mi *Behemótunk* után még másik kost is megkedvelhetünk. Pedig így történt.

A hirdetésre egy kedves hangú nő válaszolt elsőnek. Mindjárt el is mentem hozzájuk cserekosnázóba egy *balástyai tanyára*, ők meg hamarosan hozzánk Csólyosba. A "*szőrért szőrt*" avagy ez esetben inkább "*gyapjúért gyapjat*" elvű ügyletet egy-kettőre nyélbe ütöttük. Egyetlen hiba volt a dologban: az új kost úgy hívták, hogy "*Bogár*". Szelíd volt ő is, sőt kezes, bizalmas jószág. Meglátszott rajta, hogy asszony nevelte:

Hiú fiúnak tűnt: szeretett fényképezkedni. Ám nemsoká egy másik hibájára is gyanakodni kezdtem: a fűvet többre becsülte, mint a lányokat. Pedig a birkalányaink egyike-másika már-már túl nyíltan is érdeklődött iránta, ám ő csak *legelt és legelt*. Legföljebb odébb kólintotta a

bájos látogatókat, és *szép fecskepofáját* ismét visszaeresztette a zöld táplálékba. Ám amelyik lány rámenősebb volt, annak bizony az oldalát is megdöngötte *suta*, de kemény koponyájával.

Kezdem is már bánkódni a hölgykoszorú nevében, s elképzelve, milyen lesz majd a nyáj barik nélkül tavasszal. De ha ez ügyben egyelőre tanácstalan is maradtam, legalább a nevét mindenképp meg akartam változtatni. Mert minálunk többé senkit se hívhatnak Bogárnak, amióta városi csavargó ősöktől való, Bogár nevű pulikanunk a feleségével és Rémusz asszonyával belekóstolt a juhnyájba. Két gyönyörű bárány és egy anya látta kárát.

Gergő fiamnak is első látásra megtetszett az új kos. Egyelőre nem szóltam neki a gyanúmról, csak méregettük az állatorvos elaltatta Bogár helyett az új "Bogár"-t, hol erről, hol arról. *Pöttyös csüdű* hátsó lábait járás közben óvatosan fel-felkapkodta. Máskor meg mulatságos nagyterpeszben próbált mozogni, hogy lábai ne verjék mélyen lecsüngő, hatalmas, harangozó herezacskóját. Gergő mosolyogva meg is jegyezte: "*Tökösdőnci...*"

Ez a név valahogy ráragadt, csak hosszallottam. Meg kissé rosszalottam is. Mert ha mégis beválik, akkor kevésbé gúnyoros nevet érdemelne. Behemótnak legalább óriás méretéhez, nagy, busa fejéhez méltó nevet leltünk, amelyik akkor pár éves legkisebb unokám, *Zétény* nyomán változott néha becéző "*Bemehót*"-ra. Mégis tökösdönciztük egy ideig. Aztán, ahogy mindinkább megszerettük, "*Dönci*"-re rövidült ez a név, és ez is maradt.

A végleges "lelki" elfogadást egy ideig még késleltette, hogy *egész lényében* volt valami *nehezen megfogható nőiesség*. Már-már a *beltenyészet*, a *túltenyésztettség* jegyére gondoltam, de ezt elhessintettem magamtól. Hogy lehetne belterjes vagy túltenyésztett egy fecskepofájú állat, amelyet a fajkosokkal szemben nem a "*kitenyésztett*", hanem a történetét végigkísérő, hozzáértő népi keresztelésekkel "*beléje tenyésztett*" tulajdonságok sora jellemez?!

Aztán rájöttem, hogy itt *a véget soha nem érő háziasításnak, az ember és az állat bensőséges együttélésének etológiai nyomával* van dolgunk. Hiszen Dönci *asszonykedvenc* volt a balástyai "szülőházban". Gyönyörűséges pofájáért és szépséges külleméért – mind a négy csüdje fölött is a fecskepofájúak feketés pöttyei virítottak – bizonyonnyal kicsinyke korától sokat becézett *kezesbárány* lehetett, aki megszokta a *becéző szót és a simogató asszonykezet*.

Ugyanakkor e belátás mellett a befogadást megkönnyítette, hogy a lányokkal való szigorú bánásmód mögött egyre markánsabban kezdett kibontakozni egy *nagyon is öntudatos kosjellem*. Ennek a főszabálya továbbra is az maradt, hogy "*Amikor legelek, akkor senki se háborgasson!*". A második főszabály azonban engem is megnyugtatott, mert az meg félreérthetetlenül így szólt: "*Kívánni sok mindent lehet, ám itt csak én kezdeményezhetek!*"

A lányok – jól nevelt és becsben tartott, érző lelkek lévén – igen gyorsan átlátták a viselkedési normákat, és ehhez tartották magukat. Így aztán szépen *helyreállt a békesség* a nyájban. Annál is inkább, mert a harmadik szabály, amelyet Dönci bevezetett, így volt emberi nyelven kifejezhető: "*Én a nők dolgába nem szólok, amíg meg tudtok egyezni magatokkal és egymással!*" Így aztán ő nem is állt sosem az élre, mint azt Behemót gyakorolta, hanem a *vezérhajlamú csajoknak* engedte át ezt a szerepet.

Vezérkedő hajlandóságú asszonyságok pedig akadtak néhányan a nyájban. Az ő intelligenciájukat is dicséri, hogy *ezt mindig békésen és váltakozva* élték ki. Ha az egyik különösen ragaszkodott ahhoz, hogy most ő vezesse ki a többieket valamelyik legelőre, akkor az épp regnáló "*vezérnyanya*" szépen a háttérbe vonult, mint aki érzi, hogy a másiknak valami jobb „konyhai ötlete” támadt, és hagyta, hadd "*bontakozzon ki*" amaz is.

Ilyenkor a "vezérnyanyaság" nem egyszer hosszabb időre át is szállt az új jelentkezőre, majd róla nem is visszaszállt a régire, hanem "továbbszállt" egy következőre. Dönci mindezt föltűnés nélkül követte figyelemmel, gyakran a nyáj legvégéről, mert – és ez volt a negyedik viselkedési szabály – *mindaddig finom és udvarias volt a háremmel, amíg a lányok megőrizték nőies mivoltukat egymás között, és nem hágtak át semmilyen illendőségi határt.*

Egyszóval a *rend hive és betartatója* volt. Bármilyen furcsa: még velem, *az emberrel szemben is.* Már ősszel, az *üzekedési időszakban* történt. Akkor, amikor még nem kaptak abrakot, s ezért az alkonyati bevonulás is komótos befelé-eregelés volt, és nem tömegvágta. Ekkor ugyanis már a hét legalább két napján várható volt, hogy keskeny *rozsöntet* lapul az abrakolóvályúk alján. Ezért még tele bendővel is érdeemesnek találta a nyáj versenyt futni a megnyíló semlyékkaputól az ólig levő 200 méternyi távon.

Szóval, ez még a nyugalmas alkonyi ólba, pontosabban: ól felé eregelések idején volt, mert hát akkor még senkinek se jutott eszébe odabent éjszakázni. A tanyató körül egyébként is inni széledt a jószág. A kevésbé szomjasa a sokágú bodzabokorhoz tartott jóleső dörgölődzésre. De mindez nem volt sietős senkinek, mert hát a csillagos éjszakában is jutott idő mindenre: pár jó kortyra a hús tóvízből meg a dörgölődzésre is.

A juhok mellett, mögöttem, körülöttem ballagtak befelé. Hol az egyik, hol a másik húzódtott szorosabban mellém egy kis homlokvakargatásra, állsimogatásra. A mellém simulók némelyikének a hátára tettem a kezem, ez is elég volt. A birkák mindegyike igényel gyöngédséget, de nagyon különböznek abban, hogy melyik mennyit. Van, amelyik képes ilyenkor megállni és elbóbiskolni, a másik megelégszik a pusztá érintéssel.

Az egyik nőstény azonban egészen hozzám lassította a tempóját, és engedte, hogy a hátán nyugtassam a kezem. Így mentünk egymás mellett egy percet. Egyszer csak finom lökést érezek a fenekemen. Még hátra is szólok, anélkül hogy visszanéznék: *"Ugyan, ne irigykedj már, te is mindjárt sorra kerülsz!"* Kisvártatva azonban újabb lökést érzek a nadrágomon, ezúttal határozottabb, energikusabb lökést.

Megállok, megfordulok. Dönci állt előttem. Nem támadó állásban, de szétvetett mellső lábakkal, rám emelt, értelmes pofával. Így álltunk egy ideig egymással szemben. Aztán Dönci törte meg a mozdulatlanságot. Oldalt lépett, a mellém húzódtott nőstény mögé, és a farka alá szagolt, majd ismét rám emelte értelmes pofáját. Akkor értettem meg, mit is akart mondani. *"Gazda, ezt most hagyd! Ez az én nőm! Most nekünk van dolgunk egymással..."*

Elnevettem magam. Feléje léptem, hogy engesztelésül megsimogassam beszédes (o)kosfejét. Ám Dönci ezúttal nem kért a simogatásból. Amennyit én léptem feléje, ő annyit lépett vissza. Hogy is nézne ki, ha ő most gyöngé(d)nek mutatkozna az emberrel szemben a lányok előtt, amikor a legfőbb kosdolgában jár?! Szinte megilletődtem: milyen keveset tudunk mi, elbutult mai emberek a teremtménytársainkról?! S elbutultságunkban még mi tartjuk őket butának?! Hiába, *a butaság legbiztosabb jele valójában az, ha mást butának vélünk...*

Ott kinn, a csillagos éjszakákban készültek a 2017-18. év adventi bárányai. 2017 vége felére már világosan látszott, hogy Dönci szorgalmasan, de sosem a nappali kötelességteljesítés, a legelés rovására teljesítette kosi kötelességét is. Az anyaállatok egyre kerekedtek, és nem csak a jó fűtől. Advent derekán, Luca előtt egy nappal megszületett *Dönci első két lánya*, maguk is fecskepofák:

Dönci fiai apapótlásban (2019 nyarától)

Döncit *lelkiismeretes legelőhajlama* vitte a bográcsba. 2019. májusában egy csólyosi tanyán kosvendégségben *belucernázott*. Már csak a kés menthette meg a felfúvódástól. Pusztulása hosszas fejtörést okozott nekem a birkanyáj fajtaelegyének alakítását illetően.

Egyrészt akkor volt még *három kamaszkosom* utána, egyik szebb fecskepofájú apaállatnak való, mint a másik. A tenyészet-támogatás lehetősége azonban *vagy merinó, vagy cigája kos* beszerzése felé terelt, amire már-már hajlottam is. A döntés nyitvatartására egyelőre külön rekesztve és külön legeltetve tartogattam őket, ám ez mind körülményesebb volt. Ugyanakkor egészséges vágóállat is kellett, szép, érett húsupak miatt magunknak is. Feleségem unszolására elkezdtük a vágásukat.

Janka asszony a *harmadik kiskostól* is meg akart szabadulni, mielőtt régóta tervezett zempléni utunkra (2019. május 29-től június 3-ig) sor kerül. Én ellenkeztem, először azzal az egyetlen érveléssel, hogy ezt az egészséges, szép állatot sajnálom érdemtelenek belétől. Erre azzal állt elő, hogy akkor vágjuk le csütörtökön (2019.05.23-án) ezt is, holott az első kos levágása és feldolgozása is meglehetősen megerőltetőnek bizonyult mindkettőnknek.

Ekkor mondtam neki, hogy *nem vágjuk le, mert beleeresztem a nyájba*. Mire erre 2019. május 21-én sor került, már csak a *rackás, vörösfoltos, vöröslábú, kopasz homlokú kosocska* volt az ólban. Keservesen megbirkóztam vele, míg ki bírtam tessékelnem, hogy Janka a maga 58 kilójával ránehezkedjék a farára, nehogy megszökjön tőlem. Az udvaron átsétáltattuk a nőstények bejáratához, és a karámba bocsátottuk. Mire a nyáj bejött, megismerkedett a tereppel, s aztán már a *hivatás* következett.

Eredetileg ezt a megoldást annyira *ideiglenesnek* szántam, hogy még csak *nevet sem adtam az ifikosnak*. Pedig apja módjára *kötelesség- és illemtudóan*, de komoly határozottsággal látott neki a dolgnak. Ebben csak az akadályozta, hogy a nyájban eközben fölcseperedett két másik kosocska is, amelyek a nőstények üződését érezve már a szokásos kíváncsisággal próbálgatni is kezdték a kosküldetést. A szebbik, tenyésztésre is alkalmas jószág már szembe is szegült a nálánál nagyobb, erősebb, új kostárssal, de az a fiatalabb értetlenkedő féltékenységet egy-két

magától értetődő félrebólintással intézte el. Így aztán béke lett köztük, s annak rendje és módja szerint megosztottak a munkán.

Ezzel tehát két ifikos kezdett intézkedni a nyájban, szemmel látható sikerességgel, hiszen *a nyáj anyaállatai és jerkéi egyaránt megnyugodtak és kerekedésnek indultak*. Eleinte voltak aggályaim ezzel a megoldással kapcsolatban, hisz a nőstények között ott van a két anyaállat is, amelyek a fiaktól üződhetnek be, hacsak nem öregek már, és nem fogannak vagy közben a selejtezéssel paprikásba kerülnek. De ott vannak a féltestvér jerek is, amelyeknek ugyancsak Dönci volt az apjuk. Ezt a problémát végül azzal zártam le magamnak, hogy a *Dönciben felgyülemlett fajtatulajdonságok sokfélesége* (ami a nőstényekre is igaz) elégséges kell legyen arra, hogy *egy-két esetleges genetikai hiba* mellett – ami netán báránypusztulást okozhat – inkább *a fecskepofájú fajtaösszlet megerősödésére* vezessen. A *beltenyészeti jelenségek* nem a keresztezéssel tenyésztett állományokra szoktak jellemzőek lenni!

Közelképem akkor még nem volt az *ifjú "főkos"*-ról, de az akácerdőben legelésző kosok közül ő az egyik, épp *középen*. Jól megismerszik *csupasz homlokáról* és *vöröses-narancssárgás foltjairól, enyhén „rackás”, laza, pelyhes végű gyapjáról*:

E sorok leírása napján pótoltam a kosképhiányt. Megörökítettem *Döncifit*, amint épp a nyájjal a belső semlyékúton tart kifelé azon reményben, hogy megnyílik előttük a semlyékkapu, mely a legkülső (Kis-szigeti) parlaglegelőre szolgál. Épp jókor fotóztam, mert a kos éppen egy jerke után "kos"-lat, talán épp azt megérezve, hogy itt is van keresnivalója. Körülötte csupa fecskepofa jerkefejek, meg a másodkos (egy még friss, egészen fiatal vetélytárs) gyönyörű fecskepofája látszik, amely Döncifihez képest inkább cigájás irányban tarka képű.

Maga *Döncifi* apjának nem a megnyilvánult fecskepofa-jegyeit örökölte és örökítette tovább, hanem inkább a *rejtetteket*. Dönci utódai közt ui. *több bárányon* jelentek meg az errefelé rég tájhonos *sárgapofájú birka* jegyei. Ennek *testalkati sajátosságairól* s más fajtameghatározó jegyeiről szintén nincs összegző tudásom, sőt ilyen összegzés meglétéről sincs tudomásom. Pontos *fajtajegylista* híján persze azt se tudhatom, hogy az „*eredeti sárgapofájú*” miben s mennyiben különbözhetett a nálunk Dönci után született *sárgaképeűektől*.

Gyanítom, ez utóbbi kérdésre, arra ti., hogy *milyen is lehetett valójában a kiskunsági tájfajta „sárgapofájú”*, immár sohase fogunk hiteles választ kapni. Legfőljebb arra, hogy *milyenné is akarja alakítani* nemrégiben bekövetkezett törzskönyvezése után az MJKSZ.

Ezzel a kiskunsági tájfajtaival 2018. telén találkoztam *Pásztor Szabolcs* jászszentlászlai *cigájatenyésztő* Békásparti-dülői telepén. Ő „*tázlári sárgapofájú*”-nak mondta az akkor még törzskönyvezetlen fajtát. Állítása szerint *Kiskunmajsa térségében* korábban gyakori volt.

Száma mára a „fajtenyészetek” közegeiben megcsappant. Ő maga is *ritkasága* miatt vásárolta egy ismerősétől. Nálunk a *balástyai Dönci* után születtek *bárányok sárgapofájú jegyekkel* is. Ez a *sárgapofájú jerke* a 2020. január 20-i fotón már *fiatal anya*:

A fajtát időközben már törzskönyvezték. Ám az interneten elérhető *adatok ellentmondásosak*. Részint az *erdélyi sárgafejű berkével* keverik, részint *cigájaváltozatként* említik. Az MJKSZ fajtaregisztere mint „*kecskeméti sárgafejűt*” tartja nyilván. Törzskönyveztetője *Móricgáton*, azaz valóban *Majsa-Tázlár térségében* talált rá.

A mi fenti példányunk a *fecskepofájú átlagnál kisebb*. A *gyapja tömött*, kevésbé levegős a *fecskepofájú* egyedekéhez képest. Feltűnően különbözik az ugyancsak *sárgapofájú jegyeket is hordozó Döncifi gyapjától*.

A *feje* ugyan önmagában tekintve *szép, füle, arca és mind a négy lába is narancsos-sárga*, de fejét járás közben kissé lógatja, s mellső lábai térdből kifelé állnak. Az egykori paraszti tenyésztői ízlés bizonyonnyal *búslakodó, lehangolt és lehangoló tartású* állatnak találná, s megpróbálna rajta „*beletenyésztéssel*”, keresztezéssel „*javítani*”. Körmei valóban *cigájásan feketés-sötétszürkésnek, tömör, egészséges, semlyékre való körmöknek* tűnnek, amivel a paraszti juhtartók „*ölegödöttek*” lennének.

A *Döncifin* manifesztálódott *sárgapofájú jegyek a fecskepofájúság keretein belül* nyilvánultak meg, például abban, hogy ami az apján fekete színű jegy volt, az rajta *narancssárga*. Ilyenek voltak a *bokafoltjai*, a *szeme alatti foltok*, az *orrán*, a *szája körül és a térdtájakon elszórt pöttyök*, s az idősebb korára fokozatosan megfakuló *podavörheny*. Ugyanakkor *gyönyörű*

„fecskepofa-tartása” mellett *sárgapofa-gyanús a testmérete*, ha igaz az a sejtésünk, hogy ez a tájfajta *alapjaiban zömökebb* lehetett.

Mindemellett van három *általánosan érvényes különbség* egyfelől az általam ismert, *Kiskunmajsza-környéki sárgapofájú változatok* meg a *törzskönyvezett kecskeméti és az erdélyi sárgafejű berke* közt másfelől. Az első a *fülméret és fülállás* különbsége. A Kiskunmajsza környéki (tázlári, csengelei, balástyai, csólyosi) változatok *fülmérete és fültartása* nem tér el a táj hagyományos nyájainak azonos jegyeitől. Ez átlagos fülméretet, és közepes fültartást jelent, míg az erdélyi sárgafejű berkét a kecskemétivel azonosan nagyméretű, lecsüngő fül jellemzi.

A *fejforma* az első esetben inkább finomnak, arányosnak mondható, míg az utóbbiaké durvább, markánsabb. Hasonló mondható el a testalkatról is: a Kiskunmajsza-környéki sárgapofájú előfordulások testalkata inkább a zömök-filigrán felé hajlik, míg az utóbbi fajta(csoport)ban robosztusabb állatokat láthatunk.

Ezek alapján hajlok arra, hogy a *fecskepofájú „összfajtában”* fennmaradt Majsza-környéki *sárgapofájú tájfajtát* még nem törzskönyvezték, ami nem is baj. Döncífi a maga *fecskepofájúságában* ennek a tájfajtának szép jegyeit egyesíti egy *gyönyörű, életerőt, szelíd értelmességet, egészséget sugárzó állat összképében*:

A Dönci-fiak működése mindenestre beváltotta tenyésztési elképzeléseimet. A nyájban a fecskepofájú jerkeállomány olyan mértékben dúsult föl a tőlük nemzett 2020-21. évi utódok nemzedékben, hogy a most *44 fős nyájban* végrehajtható a kivénült „fajtisztább” anyaállatok leselejtezése.

A másik eredmény az, hogy most már megtehetem én, amit az MJKSZ tenyésztési vezetése többszöri kérésemre se tett meg. Azt, hogy *elébe menjek egy olyan tenyésztési elképzelésnek, amellyel nem mindenben értek egyet*, s ezzel elősegítsem az MJKSZ vezetése és tagsága közt sokaktól hiányolt *egészséges kommunikációt, és a fenntarthatóságot biztosító tudásáramlást*.

Ennek jegyében ismét aktiváljuk MJKSZ-beli tagságunkat, és az átmeneti szüneteltetés után *merinó vagy cigája fajokkal* hivatalosítjuk a fecskepofájú nyáját. Ezzel egyelőre a *merev tenyésztési szabályok* is érvényben maradhatnak, s *a fecskepofájú tájfajta is elindulhat egy hivatalos tenyészet keretében a maga útján*.

Dr. Győri-Nagy Sándor
kultúrókológus, ny. tszv. egyet. docens

Kiskunmajsa, 2021. szeptemberében